

УДК 37.035:31662

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЯК УМОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація

В статті розглядається система цінностей студентської молоді і особливості формування їх в процесі соціалізації.

Ключові слова: соціалізація, студентська молодь, ціннісні орієнтації, система цінностей.

Аннотация

В статье рассматривается система ценностей студенческой молодежи и особенности формирования их в процессе социализации.

Ключевые слова: социализация, студенческая молодежь, ценностные ориентации, система ценностей.

Annotation

In article the system of values of student's youth and feature of their formation in the course of socialization is considered.

Keywords: socialization, student's youth, valuable orientations, system of values.

Система ціннісного світу молоді за умов розбудови нового українського суспільства формується під впливом глобальної зміни ієрархії загальнолюдських ціннісних орієнтацій. Трансформація суспільного життя вивела на перші місця цінності особистого рівня, які забезпечують власні потреби та комфортне самопочуття.

Тому проблеми формування ціннісних орієнтацій та культурних потреб, ствердження духовних і моральних засад у молодіжному середовищі надзвичайно актуальні для українського суспільства. Оскільки засвоєння людиною певних світоглядних орієнтацій та життєвих настанов відбувається здебільшого у молодому віці, звичайно з набуттям життєвого досвіду коригуються ціннісні настанови, однак підвалини політичних, моральних, культурних пріоритетів, система світоглядних цінностей та орієнтирів засвоюється людиною саме у юнацтві як наслідок процесу соціалізації.

Отже, рівень духовності та моралі, культурні запити та потреби сучасної молоді є одним з найбільш вагомих соціокультурних характеристик українського суспільства, а перспективи їх розвитку вирішальною мірою визначатимуть майбутнє України [5]. І, як зазначає А.О. Ярошенко, саме

система освіти, освітні заклади є тими "спеціальними інститутами соціалізації, через які суспільство може і повинно проводити свої цінності" [8, с.10].

Тому метою нашої статті є виявлення особливостей щодо формування ціннісних орієнтацій студентської молоді як невід'ємної умови їх соціалізації під час навчання та життєдіяльності у педагогічному університеті.

Даним питанням, а саме, дослідженням ціннісної системи виховання молоді, займалися А.Й. Капська, Н.Ф. Головатий, В.Г. Городяненко, В.Т. Циба, А.О. Ярошенко та інші науковці.

Ієрархія цінностей, якої дотримується особистість, повинна збігатися із цінностями груп, у межах яких вона живе та діє [6]. Іншими словами, існує залежність між цінностями особистості студента окремо та академічної групи в цілому, тобто їх співпадіння чи протистояння. Так, на нашу думку, чим більше буде співпадати ціннісна система особистості із цінностями академічної групи, університету, тим швидше буде відбуватися засвоєння тих норм та правил поведінки, прийнятих у тому чи іншому вищому навчальному закладі.

Змістову основу виховання особистості становлять такі цінності:

- трансцендентні (віра, надія, любов, провина тощо);
- соціоцентричні (свобода, рівність, творчість, гуманність, солідарність, злагода тощо);
- антропоцентричні (самореалізація, автономність, користь, щирість, індивідуальність).

Вибір цінностей залежить від потреб та інтересів студента, але вони повинні мати доступ до них. При цьому буде актуальним альтернативне самовизначення у виборі мети та сутності життя, що обумовлено онтогенетичним розвитком особистості.

Слід також відмітити, що соціалізація студентської молоді має узгоджуватись із окремими принципами педагогіки особистості:

- визнання самоцінності особистості у визначенні цілей її виховання;
- індивідуальний підхід як підтримка морального становлення особистості;
- єдність поваги й довіри до особистості та вимогливості до неї;
- єдність свободи вибору та відповідальності особистості;
- єдність прав і обов'язків особистості;
- виховання як стимулювання внутрішнього життя особистості (за М. Красовицьким) [3].

Студент виступає суб'єктом виховання, тобто носієм певної системи цінностей, певних якостей особистості, що в кінцевому результаті визначають життєву позицію індивіда, сенс його буття.

Система цінностей, яку засвоює індивід відображається у його особистісних якостях під впливом виховання і згодом визначає його життєву позицію, що в кінцевому результаті становить сенс його життя.

Ціннісні системи базуються на соціальних нормах, які в свою чергу є вимогами до діяльності і відносин індивідів у певних умовах організації будь-якого суспільства. Іншими словами, вони очікують схваленої поведінки особистості. У нашому випадку, від студента-першокурсника, який дотримується норми, ми очікуємо відповідної соціальної поведінки, а саме: сприйняття, розуміння поставлених завдань, виконання своїх обов'язків, дотримання правил як стандартів поведінки, співпраці самих студентів та їх взаємодія із педагогічним колективом у рамках педагогічного університету. Відповідно до цих вимог обов'язком педагога є відповідальність за якість знань, які має отримати студент, необхідність бути взірцем для студентів. Спрямованість особистості на ті чи інші цінності утворюють ціннісні орієнтації. Вони є найбільш гнучкими, передбачають вільний вибір, і відповідно, різнобічне урахування індивідуальних інтересів та потреб студентства, форма включення суспільних цінностей в механізми діяльності та поведінки особистості [1]. В основі їх формування лежать знання норм та принципів, цінностей, ідеалів, перетворення останніх в особистісні якості.

Досліджуючи значення ціннісних орієнтацій, соціологічна теорія застосовує два підходи щодо особистості: соціологічний (ставлення індивіда до соціальної дійсності внаслідок взаємодії з нею – життєва позиція); діяльнісний (особистість розглядається в єдності її позицій та дій) тут позиція особистості є цілісним виявом як внутрішніх рушійних сил, так і моделей поведінки. Вона реалізується за допомогою певних психологічних установок, емоційних відношень, переконань, звичок тощо. Ці структури визначають діяльність людини, соціальну поведінку, однак вони залежать від зовнішніх умов, які впливають на внутрішні орієнтації. Тому існує постійна суперечність між активністю особистості і мотиваціями.

З точки зору ролі теорії особистості соціальна поведінка характеризується двома основними поняттями: соціальний статус та соціальна роль. Соціальний статус – це позиція в соціальній системі, пов'язана з належністю до певної соціальної групи чи спільноти, сукупність її соціальних ролей та якість і ступінь її виконання [6]. Він передбачає права та обов'язки, визначає конкретне місце, яке займає індивід у соціальній системі. Соціальний статус відображається як у загальній поведінці, образі (одязі, соціальній та професійній приналежності тощо), так і у внутрішній позиції (установках, ціннісних орієнтаціях, мотиваціях).

Соціальна роль – це сукупність дій, що виконує людина, яка займає певний соціальний статус у соціальній системі. Ролі визначаються насамперед тим, чого очікують від особистості інші.

Поступивши до вищого навчального закладу молода людина починає виконувати одну з головних своїх соціальних ролей – навчатися. Навчаючись, студент починає орієнтуватися у новому навколишньому середовищі, виявити для себе позитивні та негативні життєві напрямки.

Орієнтації, за допомогою яких людина зіставляє себе зі світом, складає її соціальний характер. Становлення характеру забезпечує соціально схваленою

поведінку, що є основою пристосування особистості студента до нових умов, нової діяльності.

Необхідним компонентом формування орієнтацій є ціннісні ставлення, які виражаються в ціннісній установці. Усвідомленні студентом соціальні установки складають мотив його діяльності, який перетворює установки в активну діяльність у педагогічному університеті, дає змогу студенту зіставити конкретні ситуації з системою цінностей, якими він керується в поведінці.

Оскільки соціалізація студентської молоді в умовах вищого навчального закладу є цілеспрямованим процесом і має певну мету, то засобом її досягнення є ідеал, цінність якого для особистості і є бачення свого майбутнього (перш за все професійного), наближення до досконалості. Водночас, кожна окремо і всі разом потреби, інтереси і цінності взаємодіють із соціальною ситуацією. Остання у вигляді соціально-економічних, соціально-політичних, соціокультурних факторів впливає на зміст різних сфер діяльності, на норми і вдосконалення даного соціального середовища тощо.

Методологічні підходи до вивчення процесу соціалізації, її структури цінностей, потреб та соціальних проблем на сучасному етапі полягають у тому, що:

- молодіжне покоління необхідно розглядати в контексті конкретних соціальних умов та особливостей соціального середовища, усвідомлюючи їх динамічність;
- поруч з загальними молодіжними проблемами виокремлювати ті, що притаманні саме цій специфічній соціально-демографічній групі відповідно до ролі і статусу в суспільстві;
- диференційований підхід до різних груп молоді має відбиватися на всіх етапах соціальних досліджень – від розробки програм і формування гіпотез до формування гіпотез узагальнюючих висновків і рекомендацій;
- потрібно забезпечити суб'єкт-суб'єктний підхід у вивченні взаємозв'язків між молоддю та суспільством, молоддю та різноманітними інститутами соціалізації, молоддю та іншими соціальними групами [4].

Для задоволення власних потреб як стратегічних життєвих цілей особистість намагається формувати багатоцільову полімотиваційну соціальну програму діяльності, пропускаючи мотив через фільтр закріплених у свідомості ціннісних соціальних настанов. Можна сказати, що комплекс життєвих цінностей щодо задоволення потреб визначає стратегію діяльності, тоді як система мотивів – її тактику [7]. Прояв незадоволення соціальних потреб студентів при перебуванні в новому соціальному мікросередовищі, як виявилось, полягає у недостатньому врахуванні педагогами вищої школи індивідуальних особливостей першокурсників, у їх слабких міжособистісних зв'язках, у недостатньому формуванні навчально-мотиваційної сфери, у відсутності інформаційного забезпечення для достатнього рівня адаптивності студентів.

За результатами соціологічних досліджень, здійснених Українським інститутом соціальних досліджень разом з Центром „Соціальний моніторинг”, у системі ціннісних переваг і орієнтацій сучасної української молоді безперечно першість посідають цінності мікрорівня (сім'я, родичі, кохана людина, друзі). Тобто, у молодих людей формується якісно нове сприйняття навколишнього світу крізь призму насамперед особистих інтересів [5]. Цей факт не може бути не врахований нами у подальшій роботі щодо формування тих ціннісних орієнтацій студентської молоді притаманних саме вищому навчальному закладу.

Результати проведеного нами у трьох вибірках опитування студентів щодо життєвих цінностей, а саме отримання вищої освіти, дозволили диференціювати студентську молодь на три основні групи залежно від їхніх суб'єктивних орієнтацій, інтересів, цінностей у плані освіти і соціалізації.

До першої групи можна віднести студентів, котрі орієнтуються на освіту як на найважливішу складову їхньої професійної самореалізації, а також як на можливість самоствердитись і посилити свою соціально значущу роль у соціумі.

До другої групи ми відносимо студентів, які орієнтуються на отримання базової вищої освіти, тому ставлення у них до життєдіяльності у вищому навчальному закладі дещо інше: вона є для них як можлива стартова сходинка для того, щоб у майбутньому зробити спробу організувати свою справу, використовуючи здобуті знання, навички соціальної поведінки, комунікабельності тощо. Вони розуміють, що освіта потрібна, але до своєї обраної професії ставляться менш зацікавлено, ніж перша група студентів.

До третьої групи ми відносимо студентів, яких можна назвати як таких, що не визначилися. У їхніх оцінках, позиціях відсутня ясність і спрямованість, притаманна для перших двох груп. Можливо, ця група студентів ще не визначилась і їх самовизначення відбудеться пізніше. Звичайно, кількісний показник розподілу студентів за цими трьома групами може істотно відрізнятись в різних регіонах, залежно від обраної спеціальності, престижу навчального закладу та інших чинників. Але загалом можна помітити тенденцію зменшення кількості студентів, для котрих притаманне позитивне ставлення до навчально-виховного процесу, і збільшення частки професійно не орієнтованих та «невизначених» серед студентської молоді. Очевидно, соціальне середовище, середовище вищого навчального закладу, студентського колективу, в яке вони потрапили з певних причин, і життєдіяльність у ньому залишилося для них тимчасовим і відмежованим особистими проблемами від навчальних проблем, тому процес соціалізації для даної категорії студентів буде проходити більше повільно та менше успішно [2].

Необхідно зазначити також, що однією з вагомих життєвих цінностей молодої людини завжди був вільний час, що підтверджує наше наукове дослідження. Вміння розпоряджатися своїм дозвіллям є важливим чинником соціалізації. Дуже турбує відсутність вільного часу 33% опитуваних дівчат й

лише 28% юнаків. Це говорить про те, що студенти на початок свого навчання (1-й місяць) мало витрачають свого вільного часу на організацію власного дозвілля. Це пояснюється ще й тим, що, за нашими спостереженнями, більша частина студентів є мешканцями іншої місцевості, тому їм бракує навіть інформації щодо культурного проведення вільного часу у нових поки ще умовах проживання. Це дало нам змогу надати допомогу студентам-першокурсникам із організації проведення вільного часу (надання інформації щодо відвідування спортивних секцій, гуртків різного спрямування на базі нашого навчального закладу). Також були проведені бесіди із студентами-першокурсниками та внесені їх пропозиції щодо планування та участі в організаційно-виховних заходах у позанавчальній діяльності в університеті з метою подальшого врахування їх у організаційно-виховних планах академічних груп на навчальний рік відповідно до інтересів та потреб студентів-першокурсників[2].

Отже, досліджена нами проблема щодо формування ціннісних орієнтацій та культурних потреб особистості студентської молоді у процесі її соціалізації в умовах вищого навчального закладу має ряд особливостей, а саме:

- врахування індивідуальних відмінностей ціннісної системи кожного окремого студента із системою норм, цінностей та інтересів колективу академічної групи, відповідно і вищого навчального закладу;
- збереження автономності особистості студента, але разом з цим врахування інтересів колективу;
- дотримання гуманності, щирості відносин членів колективу академічної групи та їх солідарності;
- формування відповідальності та дотримання норм і правил соціально схваленої поведінки, прийнятих у даному соціальному середовищі (група, університет);
- формування цінностей самореалізації та індивідуальної неповторності кожної особистості.

Література

1. Головатий Н.Ф. Соціологія молоді: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999. – 224с.
2. Дябел Л.І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету. Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05/Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова, К., 2008. – 21 с.
3. Красовицький Михайло. Про модель принципів виховання // Шлях освіти. – 2002. - № 3. – С.7-11.
4. Молодь України у дзеркалі соціології / За заг. ред. О. Балакіревої і О. Яременка. - К.: УІСД, 2001. – 210 с.
5. Про становище молоді в Україні (за підсумками 2008 року). Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. – К.: ТМ Прінтікс Прес, 2009 – 167с.

6. Соціологія. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За редакцією В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр. „Академія”, 1999. – 384 с.
7. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід(соціально-психологічний аналіз): навчальний посібник – К.: МАУП, 2000. – 152 с.
8. Ярошенко А.О. Ціннісний дискурс освіти: Монографія. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 156 с.

**М.С. Сидорчук,
НПУ імені М.П. Драгоманова**

УДК 316:37.07:37.376.364-5

НАПРЯМИ РОБОТИ ЗІ СТАРШИМИ ПІДЛІТКАМИ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Анотація

У статті розкрито особливості роботи зі старшими підлітками – вихованцями центрів соціально-психологічної реабілітації. Побудовано загальну логіку соціально-психологічної реабілітації безпритульних та бездоглядних дітей у закладах соціального захисту.

Ключові слова: безпритульні діти, бездоглядні діти, центр соціально-психологічної реабілітації, вихованці центрів соціально-психологічної реабілітації.

Аннотация

В статье раскрыты особенности работы со старшими подростками - воспитанниками центров социально-психологической реабилитации. Построена общая логика социально-психологической реабилитации беспризорных детей в учреждениях социальной защиты.

Ключевые слова: беспризорные дети, безнадзорные дети, центр социально-психологической реабилитации, воспитанники центров социально-психологической реабилитации.

Annotation

The article deals with the features of the older teenagers - pupils socio-psychological rehabilitation. General logic is built for social and psychological rehabilitation of homeless and neglected children in social care institutions.

Key words: homeless children, street children, Center for Social and Psychological Rehabilitation, students of centers for social and psychological rehabilitation.

Робота кожного закладу соціального захисту дітей спрямована на запобігання безпритульності та бездоглядності дітей і підлітків, проте особливе значення має той факт, що більшість із них, окрім задоволення